

The conflict of interests between Turkey and Saudi Arabia in Egypt: An examination of geopolitical, economic and ideological competition

Omid Azizyan Corresponding author, Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences and Humanities, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. O.azizyan@uok.ac.ir

Bahram Nasrollahizadeh Assistant Professor, Department of Geography, Political Geography Orientation, Faculty of Natural Resources, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. b.nasr@uok.ac.ir

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Date received:

2025/06/10

Date approved:

2025/ 08/29

ABSTRACT

This study aims to analyze the conflict of interests between Turkey and Saudi Arabia in Egypt following the Arab Spring developments, focusing on geopolitical, ideological, and economic dimensions. In recent decades, Egypt has become one of the most significant arenas for geopolitical competition between Turkey and Saudi Arabia. This rivalry intensified considerably after the events known as the Arab Spring, and particularly following the ousting of Mohamed Morsi's government in 2013. The central research question has been how this conflict of interests between the two countries has transformed the regional balance of power and challenged traditional equations of leadership and legitimacy. The research method is qualitative, based on content analysis of credible documents including academic articles, international reports, and primary sources. This was conducted using an integrated theoretical framework combining balance of power theory, constructivism, and power transition theory. The findings indicate that Turkey and Saudi Arabia have utilized different tools to increase their influence in Egypt; Turkey has maintained an active presence by emphasizing public diplomacy and supporting Muslim Brotherhood groups, while Saudi Arabia has done so through massive investments and support for Abdel Fattah el-Sisi's government. The conflict of interests between the two countries is rooted in geopolitical, ideological, and economic differences. This competition has not only impacted the balance of power in the Middle East but has also led to changes in the region's security and economic equations. Furthermore, the aforementioned rivalry has influenced political and security alignments in the region

Cite this Article: Azizyan, O. and Nasrollahizadeh, B. (2025). The Conflict of Interests between Turkey and Saudi Arabia in Egypt: An Examination of Geopolitical, Economic, and Ideological Competition. *International Relations Researches*, 15(2), 149-177.

doi: [10.22034/irr.2025.533755.2726](https://doi.org/10.22034/irr.2025.533755.2726)

© Author(s)

Publisher: Iranian Association of International Studies

DOI: [10.22034/irr.2025.533755.2726](https://doi.org/10.22034/irr.2025.533755.2726)

Introduction

This study aims to provide a multifaceted analysis of the conflict of interest between Turkey and Saudi Arabia in Egypt following the Arab Spring uprisings, with a specific focus on the period after the 2013 military coup that ousted President Mohamed Morsi. The primary objective is to decipher how this rivalry, rooted in divergent geopolitical ambitions, ideological orientations, and economic competitions, has fundamentally altered the regional balance of power in the Middle East and North Africa (MENA). The research seeks to move beyond one-dimensional explanations by investigating how this bilateral contest has challenged traditional paradigms of leadership and political legitimacy within the Arab world, using Egypt as a critical case study. The central research question explores the foundational pillars of this conflict and its profound implications for regional order, stability, and alliance structures.

Methodology

The research adopts a qualitative approach based on systematic content analysis. It draws on a wide range of credible sources, including peer-reviewed academic articles, analytical reports from international research institutes (e.g., IISS), official documents, and reputable press archives. The integrated three-theory framework allows for a simultaneous examination of the material, ideological, and structural levels of the rivalry, ensuring a holistic analysis.

Theoretical Framework

This study employs an integrated theoretical framework to analyze the complex conflict of interests between Turkey and Saudi Arabia in Egypt. Given the multifaceted nature of their rivalry, a single theory is insufficient for a comprehensive explanation. Therefore, a combination of three theories—Balance of Power, Constructivism, and Power Transition—provides a more precise tool for examining the bilateral relations, their impact on Egypt, and related political-economic dynamics. The Balance of Power theory, rooted in realist thought, explains the strategic and material competition between the two regional powers. It frames their actions as efforts to prevent the other from achieving dominance, leading to alliance-building and diplomatic maneuvers to shift the regional equilibrium in their favor. Constructivism adds a crucial ideational layer to the analysis. It highlights the role of identity and competing ideological projects—Turkey's support for Political Islam (e.g., the Muslim Brotherhood) versus Saudi Arabia's promotion of conservative Wahhabism. This ideological clash transforms Egypt into a discursive battleground for regional leadership of the Sunni Muslim world. Finally, Power Transition theory offers a macro-structural perspective. It situates the rivalry within a broader shift in the regional order, where a rising Turkey seeks to challenge the status quo and redefine its strategic depth, while Saudi Arabia actively resists to

maintain its influential position. Egypt serves as a critical arena for this potential hegemonic transition.

Discussion

The findings are structured across three dimensions: Geopolitical and Strategic: Egypt's pivotal role made it the primary arena for a proxy struggle. Saudi Arabia provided extensive financial and political backing to the el-Sisi government to bolster a conservative order and counter the Muslim Brotherhood. Conversely, Turkey became the foremost international defender of the ousted Morsi government, offering sanctuary to Brotherhood leaders. This confrontation became entangled with other regional crises (Syria, Yemen, Qatar blockade), leading to polarized blocs—a Saudi-Emirati-Egyptian axis versus a Turkish-Qatari alignment. Ideological and Identity-Based: A deep-seated ideological schism was a core driver. Turkey's AKP, under a "Neo-Ottoman" vision, promoted a model of political Islam and supported the Brotherhood. Saudi Arabia, perceiving the Brotherhood as an existential threat to its legitimacy based on Wahhabism, led a campaign to designate it as a terrorist organization. Thus, Egypt became a symbolic battleground for defining the future of political Islam. Economic: Economic tools were key instruments of influence. Saudi Arabia leveraged its vast resources with multi-billion-dollar aid packages to create structural dependencies in Egypt. Turkey, whose economic influence had expanded during Morsi's tenure, saw it drastically diminish after 2013. This economic rivalry reflected and reinforced the political split.

Conclusion

The study confirms that the Turkey-Saudi rivalry in Egypt is a complex, multi-level contest intricately sustained by geopolitical rivalry, ideological divergence, and economic competition. It is not merely a classic power struggle but a profound contest over identity, regional order, and political legitimacy. This competition has acted as a major destabilizing force, polarizing Egyptian politics, reshaping regional alliances, and creating a more volatile map. The underlying structural and ideological drivers remain potent and will continue to influence the Middle Eastern geopolitical landscape for the foreseeable future, making their understanding crucial for policymakers and scholars.

Keywords: Turkey, Saudi Arabia, Egypt, Regional Rivalry, Arab Spring

تعارض منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر: بررسی رقابت ژئوپلیتیکی، اقتصادی و ایدئولوژیک

امید عزیزیان نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی و انسانی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. O.azizyan@uok.ac.ir
بهرام نصراللهی‌زاده استادیار، گروه جغرافیا، گرایش جغرافیای سیاسی، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. b.nasr@uok.ac.ir

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف این پژوهش، تحلیل تضاد منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر پس از تحولات بهار عربی، با تمرکز بر ابعاد ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیک و اقتصادی است. طی چند دهه اخیر، مصر به یکی از مهم‌ترین عرصه‌های رقابت ژئوپلیتیکی میان ترکیه و عربستان سعودی تبدیل شده است. این رقابت پس از تحولات موسوم به بهار عربی و به‌ویژه پس از سرنگونی دولت محمد مرسی در سال ۲۰۱۳، به شدت افزایش یافت. پرسش اصلی چنین بوده که تعارض منافع این دو کشور در مصر چگونه موازنه قدرت منطقه‌ای را متحول ساخته و معادلات سنتی رهبری و مشروعیت را به چالش کشیده است. روش تحقیق، کیفی و مبتنی بر تحلیل محتوای اسناد معتبر از جمله مقالات علمی، گزارش‌های بین‌المللی و منابع اولیه است که با بهره‌گیری از چارچوب نظری تلفیقی (ترکیب نظریه‌های موازنه قدرت، سازه‌نگاری و انتقال قدرت) انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ترکیه و عربستان از ابزارهای متفاوتی برای افزایش نفوذ خود در مصر استفاده کرده‌اند؛ ترکیه با تأکید بر دیپلماسی عمومی و حمایت از گروه‌های اخوان‌المسلمین، و عربستان با سرمایه‌گذاری‌های کلان و حمایت از دولت عبدالفتاح السیسی در مصر حضور فعالی داشته‌اند. تضاد منافع دو کشور ریشه در تفاوت‌های ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیک و اقتصادی دارد و این رقابت نه تنها بر موازنه قدرت در خاورمیانه تأثیر گذاشته، بلکه باعث تغییر در معادلات امنیتی و اقتصادی منطقه نیز شده است. علاوه بر این، رقابت مذکور بر ائتلاف‌بندی‌های سیاسی و امنیتی در منطقه تأثیرگذار بوده است
کلیدواژه‌ها: ترکیه، عربستان سعودی، مصر، رقابت منطقه‌ای، بهار عربی	
تاریخچه مقاله تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۳/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۶/۱۷	

استناد به این مقاله: عزیزیان، امید و نصراللهی‌زاده، بهرام. (۱۴۰۴). تعارض منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر: بررسی رقابت ژئوپلیتیکی، اقتصادی و ایدئولوژیک. پژوهش‌های روابط بین‌الملل، ۱۵(۲)، ۱۴۹-۱۷۷. doi: 10.22034/irr.2025.533755.2726

© نویسنده(گان)

ناشر: انجمن ایرانی روابط بین‌الملل

در بستر تحولات پرشتاب خاورمیانه، تعاملات بین بازیگران اصلی به پدیده‌ای پیچیده و چندلایه تبدیل شده که تحت تأثیر عوامل درهم‌تنیده ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیک و هویتی قرار دارد. در این میان، ترکیه و عربستان سعودی، به عنوان دو قدرت تأثیرگذار با بلندپروازی‌های راهبردی، در سال‌های اخیر به قطب‌های متضادی برای بازتولید نظم منطقه‌ای بدل گشته‌اند. تنش‌های آشکار بین آن‌ها، به‌ویژه در پرونده‌هایی چون بحران قطر، جنگ سوریه و به شکل برجسته‌تری، تحولات مصر پس از بیداری عربی، نشان از تعارضی عمیق‌تر و ساختاری دارد. این تعارض را می‌توان در قالب کشمکش برای بازتعریف هویت نظم منطقه‌ای و چارچوب‌های مشروعیت سیاسی در جهان عرب فهمید. جایگاه مصر در این رقابت، تنها به دلیل موقعیت ژئوپلیتیکی حساس آن در قلب جهان عرب و تسلط بر شاهراه‌های راهبردی مانند کانال سوئز نیست، بلکه بیش از هر چیز ناشی از نقش تاریخی و پیشتازی آن در رهبری فکری، نخبگانی و گفتمانی منطقه است. در این چارچوب، تقابل دوگانه‌ی اسلام‌گرایی سیاسی (با نمایندگی ترکیه و حمایت از جریان‌های اخوان المسلمین) و نظم محافظه‌کارانه‌ی پادشاهی‌های سنتی (که عربستان سعودی خواهان تثبیت آن است)، مصر را به عرصه‌ای برای رویارویی نمادین و عملی تبدیل کرده است. رویارویی‌ای که در آن، هویت‌های متعارض، ائتلاف‌های متضاد و منابع چندگانه‌ی قدرت هم‌زمان به کار گرفته می‌شوند. ترکیه از طریق حمایت از جریان‌های اسلام‌گرا، به‌ویژه اخوان المسلمین، در پی بازسازی نفوذ خود در جهان عرب و ترویج گفتمانی نوین با محوریت عدالت، مقاومت و مشارکت سیاسی است. در مقابل، عربستان سعودی که مشروعیت داخلی و منطقه‌ای خود را بر پایه تثبیت نظامی سلسله‌مراتبی و محافظه‌کارانه و نیز نقش بی‌بدیل خود به عنوان «خادم الحرمين الشريفین» استوار کرده است، ظهور چنین گفتمان‌هایی را خطری برای ثبات منطقه و ساختار قدرت سنتی خود می‌داند.

مصر پس از برکناری محمد مرسی، به عرصه‌ای کلیدی برای تقابل این دو گفتمان تبدیل شد؛ جایی که سیاست‌های حمایتی ترکیه از اخوان المسلمین با مواضع شدیداً ضد‌اخوان ریاض در تضاد کامل قرار گرفت. هر یک از این دو بازیگر با بهره‌گیری از ابزارهای دیپلماتیک، اقتصادی، رسانه‌ای و فرهنگی می‌کوشند تا مسیر تحولات سیاسی در قاهره را در جهت منافع و روایت مورد نظر خود سوق دهند.

بنابراین، رقابت ترکیه و عربستان سعودی در مصر را نمی‌توان صرفاً به یک تعارض ژئوپلیتیکی تقلیل داد، بلکه باید آن را به مثابه تقاطعی از سه سطح تحلیل در نظر گرفت: سطح مادی و مبتنی بر قدرت،

سطح هویتی و گفتمانی، سطح ساختاری و ظرفیت‌های نفوذ. این پژوهش، در پی تبیین دینامیسم‌های این رقابت و تأثیر آن بر بازآرایی نظم منطقه‌ای در خاورمیانه است؛ نظمی که در آن معادلات سنتی قدرت، مشروعیت و رهبری به چالش کشیده شده و بازیگران منطقه‌ای در حال بازتعریف نقش‌آفرینی خود در خلأ نظم پیشین هستند.

از نظر زمانی، این پژوهش بر تحلیل ابعاد مختلف تضاد منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر از زمان کودتای ۲۰۱۳ و برکناری محمد مرسی متمرکز می‌باشد که اهمیت آن در تشدید این تضاد در سه بعد اصلی ۱. بعد ژئوپلیتیکی: شامل منافع راهبردی دو کشور در مصر و نقش آن در معادلات منطقه‌ای. ۲. بعد ایدئولوژیک: تقابل گفتمان اسلام‌گرایی سیاسی (اخوان المسلمین) با گفتمان محافظه‌کارانه وهابی و ۳. بعد اقتصادی: رقابت برای نفوذ اقتصادی و تجاری در مصر و گسترش حوزه نفوذ منطقه‌ای می‌باشد. ترکیه تحت رهبری اردوغان، با حمایت از جریان‌های اسلام‌گرا به ویژه اخوان المسلمین، در پی بازیابی نفوذ تاریخی خود در جهان عرب است، در حالی که عربستان سعودی با تکیه بر ایدئولوژی وهابی و حمایت از نظام سیسی، به مقابله با نفوذ اخوان المسلمین پرداخته است. این تقابل ایدئولوژیک به عاملی کلیدی در تغییر معادلات و شکل‌گیری ائتلاف‌های جدید منطقه‌ای تبدیل شده است. این رقابت نه تنها بر تحولات داخلی مصر، بلکه بر ثبات و امنیت کل منطقه خاورمیانه تأثیرگذار بوده است. موقعیت ژئوپلیتیکی ممتاز مصر در جهان عرب، این کشور را به عرصه‌ای حیاتی برای اعمال نفوذ بازیگران منطقه‌ای تبدیل کرده است. تبیین ابعاد سه‌گانه‌ی ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیک و اقتصادی این رقابت و پیامدهای آن برای بازآرایی نظم در خاورمیانه است. هدف نهایی، پاسخ به این پرسش است که تعارض منافع این دو کشور در مصر چگونه موازنه قدرت منطقه‌ای را متحول ساخته و معادلات سنتی رهبری و مشروعیت را به چالش کشیده است.

اهمیت این طرح مسئله در آن است که با تمرکز بر رقابت ترکیه و عربستان سعودی در مصر به عنوان مطالعه موردی، به تحلیل تحول ساختاری عمیق‌تری در خاورمیانه می‌پردازد؛ تحولی که در آن نظم سنتی منطقه در حال بازتعریف است. این پژوهش با عبور از تحلیل‌های تک‌بعدی و با به کارگیری چارچوبی ترکیبی (شامل ابعاد ژئوپلیتیک، ایدئولوژیک و اقتصادی)، نه تنها به تبیین دینامیسم‌های این رقابت خاص می‌پردازد، بلکه آن را به عنوان نمادی از کشمکش گسترده‌تر بر سر هویت، مشروعیت و رهبری در جهان عرب پس‌انقلابی تحلیل می‌کند. فهم این تقابل راهبردی که مصر را به میدان اصلی نبرد نمادین و عملی تبدیل کرده، برای درک آینده نظم منطقه‌ای، معادلات امنیتی و تحول گفتمان‌های

سیاسی در خاورمیانه ضروری است و بینش ارزشمندی را در اختیار سیاستگذاران و پژوهشگران قرار می‌دهد.

۱. پیشینه تحقیق

در سال‌های اخیر، موضوع رقابت میان ترکیه و عربستان سعودی در خاورمیانه، به‌ویژه در کشورهای محور تحولات پس از بهار عربی مانند مصر، توجه پژوهشگران را به خود جلب کرده است. این رقابت نه تنها بر پایه منافع ژئوپلیتیکی و اقتصادی، بلکه بر بستری ایدئولوژیک و هویتی شکل گرفته است. در این راستا، مجموعه‌ای از پژوهش‌ها به بررسی ابعاد مختلف این پدیده پرداخته‌اند.

لطفی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «وجوه تمایز و تشابه نقش ایران در مقایسه با عربستان، قطر و ترکیه در تحولات سیاسی مصر (۲۰۱۱-۲۰۱۶)»، به مطالعه تطبیقی نقش این چهار بازیگر در تحولات مصر پرداخته است. یافته‌های این پژوهش حاکی از تقابل رویکردهای ترکیه و عربستان سعودی در قبال مصر است. این مطالعه نشان می‌دهد که ایران با هدف تغییر ساختار سیاسی حاکم بر مصر و استقرار حکومتی مردمی و اسلامی عمل نمود، در حالی که عربستان سعودی ابتدا حفظ وضعیت موجود و سپس کنترل روند انقلاب را دنبال می‌کرد و سیاست‌های آن به انحراف مسیر انقلاب مصر منجر شد. از سوی دیگر، هر دو کشور قطر و ترکیه با گرایش به سوی اخوان المسلمین، خواستار تغییر حکومت و ایجاد ساختاری جدید بودند؛ ترکیه به‌طور خاص در پی الگوسازی از تجربه اسلام‌گرایی خود برای مصر بود. با این حال، این پژوهش به‌صورت خاص به بررسی عامل بنیادین تعارض منافع ملی که محرک اصلی مداخلات کشورها در امور یکدیگر محسوب می‌شود، نپرداخته است.

زارعی و هاشمی‌پور (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی سیاست‌های ترکیه و عربستان بر امنیت پایدار خاورمیانه»، به واکاوی تأثیر رفتارهای سیاست خارجی این دو کشور بر امنیت منطقه‌ای پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که رقابت فزاینده بین این دو قدرت، به‌عنوان یکی از عوامل تضعیف ثبات ژئوپلیتیکی در خاورمیانه عمل کرده است. بر اساس این مطالعه، عربستان سعودی با حفظ روابط راهبردی با ایالات متحده آمریکا، از یک سو کوشیده است تا با ارائه تصویری تهدیدآمیز از سیاست‌های منطق‌های ایران، از خلأ ناشی از روابط محدود ایران و آمریکا در گذشته به نفع خود بهره‌برداری کند و از سوی دیگر، با پشتیبانی آشکار و پنهان از گروه‌های تروریستی و سلفی، فضای امنیتی منطقه را با چالش‌های جدی مواجه سازد. در مقابل، ترکیه اگرچه در ابتدا سیاست خارجی فعالانه‌ای با رویکردی مسالمت‌آمیز و حل‌وفصل بحران‌های منطقه‌ای دنبال می‌کرد، اما در ادامه و با

همسویی با منافع آمریکا و همراهی با عربستان و قطر، از طریق حمایت پنهان از گروه‌های تکفیری به بی‌ثباتی و ناامنی در منطقه دامن زده است. بیداخویدی و شفائی (۱۳۹۹)؛ در پژوهشی با عنوان "تحلیل تطبیقی نقش ترکیه و عربستان سعودی در رشد افراط‌گرایی تکفیری در آسیای مرکزی"، با نگاهی فراملی به رقابت ایدئولوژیک این دو کشور، ابعاد فراتری از نفوذ سیاسی- فرهنگی آن‌ها را بررسی کرده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که قطب‌گرایی رقابتی ترکیه و عربستان سعودی به انحای مختلفی خود را در آسیای مرکزی نشان داده است. ترک‌ها در چارچوب پان‌ترکیسم^۱، گولنیسم^۲ را ترویج کرده‌اند و سعودی‌ها در چارچوب دیپلماسی عمومی ایدئولوژی وهابیت را در منطقه گسترش داده‌اند. این پژوهش زمینه‌های رقابت ایدئولوژیک دو کشور در سطح منطقه‌ای را به خوبی واکاوی کرده است. رقابت ایدئولوژیک دو کشور در مصر هم در ایجاد تعارض منافع فی‌مابین موثر است که پژوهش مذکور با توجه به اهداف پژوهش به صورت تخصصی به این مسئله ورود نکرده است.

چویک،^۳ س (۲۰۲۴)؛ عضو مدعو در مرکز مطالعات کاربردی ترکیه^۴ در پژوهشی با عنوان "تلاش‌های آشتی ترکیه در خاورمیانه" به تحلیل سیاست‌های منطقه‌ای در حال تحول ترکیه و تلاش‌های آن برای آشتی با رقبای سابق در خاورمیانه می‌پردازد. این پژوهش به بررسی چگونگی بازنگری استراتژیک ترکیه در سیاست‌های منطقه‌ای خود می‌پردازد؛ از جمله تعامل با بازیگران کلیدی همچون مصر، که در چارچوب تمایل این کشور به گسترش نفوذ منطقه‌ای و موازنه‌سازی در برابر قدرت‌های رقیبی چون ایران و عربستان سعودی صورت می‌گیرد. یافته‌های مطالعه به درک بهتر پویایی رقابتی میان ایران و ترکیه برای کسب نفوذ در خاورمیانه کمک می‌کند و به‌طور خاص با تحلیل موقعیت ترکیه در قبال تحولات مصر ارتباط دارد. هرچند مقاله بخشی از اهداف منطقه‌ای آنکارا در مصر را بررسی می‌کند، اما به‌طور مشخص به دلایل تعارض منافع میان ترکیه و عربستان سعودی در این کشور نمی‌پردازد.

پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی تلفیقی در نظریه و تمرکز ویژه بر تعارض منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر، تمایزهای اساسی با مطالعات پیشین دارد که در سه محور اصلی قابل تبیین است: نخست، تمرکز ویژه بر مصر به عنوان عرصه کلیدی رقابت است. برخلاف مطالعاتی مانند لطفی (۱۳۹۵) که به صورت تطبیقی به نقش چند کشور پرداخته یا زارعی و هاشمی پور (۱۳۹۵) که ابعاد

¹ Pan-Turkism

² Gulenism

³ Çevik

⁴ CATS SWP

امنیتی رقابت را در سطح کلان منطقه‌ای بررسی کرده‌اند، این پژوهش با تحلیل مصر به عنوان نقطه کانونی تقابل مستقیم منافع، عمق تحلیلی بیشتری ارائه می‌دهد. دوم، بهره‌گیری از چارچوب نظری ترکیبی و چندسطحی است. در حالی که مطالعاتی مانند بیداخویدی و شفائی (۱۳۹۹) صرفاً بر بعد ایدئولوژیک تمرکز داشته یا چویک (۲۰۲۴) بر جنبه‌های راهبردی روابط ترکیه متمرکز شده، این پژوهش با تلفیق نظریه‌های توازن قدرت، سازه‌انگاری و انتقال قدرت، ابعاد مادی، هویتی و ساختاری رقابت را همزمان تحلیل می‌کند. سوم، پرداختن به لایه‌های عمیق‌تر هویت و مشروعیت است. این پژوهش برخلاف مطالعات پیشین که عمدتاً بر جنبه‌های سیاسی و امنیتی متمرکز بودند، به تحلیل تقابل گفتمانی و رقابت بر سر تولید معنا و مشروعیت‌سازی در میدان نمادین مصر می‌پردازد. تمایز دیگر این پژوهش، توجه همزمان به ابعاد ژئوپلیتیکی، ایدئولوژیک و اقتصادی رقابت است که در مطالعات پیشین به صورت مجزا بررسی شده‌اند مورد غفلت واقع شده‌اند. این رویکرد جامع، درک عمیق‌تری از دینامیسم‌ها و پیامدهای این رقابت برای نظم منطقه‌ای ارائه می‌دهد.

۲. چارچوب نظری

با توجه به پیچیدگی تعارض منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر، این پژوهش از چارچوب نظری تلفیقی استفاده کرده است. کاربست تک‌نظریه‌ای به دلیل چندلایگی موضوع، ناتوان از تبیین جامع ابعاد مختلف بود. بنابراین، با تلفیق سه نظریه‌ی موازنه قدرت، سازه‌انگاری و انتقال قدرت، امکان واکاوی دقیق‌تری از روابط دو کشور، تأثیرات آنها بر مصر و روندهای سیاسی-اقتصادی مرتبط فراهم شده است.

۲-۱. موازنه قدرت^۱

نظریه موازنه قدرت یا توازن قدرت یکی از ستون‌های اصلی نظریه‌های روابط بین‌الملل است که بر فرضیه‌ی تلاش کشورها برای جلوگیری از تمرکز بیش از حد قدرت در دست یک یا چند قدرت مسلط تأکید دارد. این دیدگاه، که ریشه در مبانی کلاسیک رئالیسم به ویژه آثار هانس مورگنتاو دارد، و در ادامه توسط نظریه پردازانی مانند کنت والتز توسعه یافته و به تحلیل ساختاری نظام بین‌الملل پرداخته است. مورگنتا در کتاب «سیاست میان ملت‌ها» بیان می‌کند که توازن قدرت به‌عنوان یک پدیده طبیعی در نظام بین‌الملل، موجب جلوگیری از سلطه‌گری و حفظ استقلال دولت‌ها می‌شود. لذا نظریه

¹ Balance of Power

موازنه قدرت به عنوان ابزاری جهت توضیح رفتار کشورها در حفظ استقلال و افزایش نفوذ در مواجهه با تهدیدات احتمالی مطرح شده است. توزیع قدرت در نظام بین‌الملل به صورت سلسله مراتبی تعریف می‌شود؛ به طوری که تعداد کمی از کشورها یا قدرت‌های اصلی از نظر نظامی، اقتصادی و دیپلماتیک از بقیه برتر هستند. بنابراین در صورت تغییری در تعادل قدرت بین بازیگران زمینه برای ایجاد تعارض در سایر منافع هم فراهم می‌شود. به عبارت دیگر بهم خوردن تعادل قدرت بین بازیگران مطرح عامل اصلی شکل‌گیری تعارض در حوزه‌های دیگر همچون اقتصادی، فرهنگی و ژئوپلیتیکی می‌باشد. به منظور تعادل قدرت کشورها تلاش می‌کنند تا از طریق ائتلاف‌ها و دیپلماسی، قدرت را به صورت متوازن میان یکدیگر تقسیم کنند تا امکان تسلط یکی بر دیگری امکان‌پذیر نباشد. برای حفظ توازن، کشورها ممکن است با یکدیگر ائتلاف‌هایی تشکیل دهند تا در برابر تهدیدات سایر بازیگران احتمالی مقابله کنند، بنابراین در صورت احساس تهدید از سوی یک کشور قدرتمند، کشورهای دیگر ممکن است با هدف جلوگیری از برتری آن کشور، اقدام به جنگ‌های پیش‌گیرانه کنند. با این وجود تلاش برای حفظ توازن همواره به نتیجه نمی‌رسد و ثبات حاکم بر روابط بین بازیگران ممکن است به دلیل تغییرات احتمالی در میزان نقش قدرت‌های منطقه‌ای و یا تحولات جهانی به سمت بی‌ثباتی حرکت کند.

البته با وجود تأثیرات مثبت توازن قدرت در جلوگیری از سلطه‌گری، برخی منتقدان بر این باورند که این نظریه در دنیای معاصر با چالش‌هایی مواجه است. ظهور قدرت‌های نوظهور، تغییرات در ساختارهای اقتصادی و فناوری‌های نوین، نیازمند بازنگری و تطبیق مفهوم توازن قدرت با شرایط جدید است (Chegenizadeh, 2019). بر اساس این نظریه، کشورها به منظور حفظ استقلال و جلوگیری از هرگونه تمرکز بیش از حد قدرت، همواره در تلاش برای افزایش نفوذ و مقابله با تهدیدها هستند. تغییرات نسبی در قدرت کشورها، مانند رشد یک قدرت نوظهور، سبب ایجاد انگیزه برای مقابله و واکنش‌های استراتژیک در سطح بین‌الملل می‌شود (Morgenthau, 1948). با این اوصاف نظریه توازن قدرت به عنوان چارچوبی نظری در روابط بین‌الملل، توانسته است رفتار کشورها را در سطح بین‌الملل از منظر رقابتی و دفاعی تبیین کند. با وجود انتقادات مربوط به سادگی بیش از حد در مدل‌سازی و نادیده گرفتن عوامل نرم، این نظریه همچنان یکی از ابزارهای مهم در تحلیل سیاست‌های خارجی و پیش‌بینی بحران‌های بین‌المللی محسوب می‌شود. کاربردی این نظریه در تحلیل تعارضات

ترکیه و عربستان سعودی در مصر ضروری است. چراکه طی یک دهه‌ی اخیر بین این دو کشور رقابت شدید منطقه‌ای شکل گرفته و علی‌رغم تلاش‌های دیپلماتیک، این رقابت ادامه یافته است.

۲-۲. سازه‌انگاری^۱

نظریه سازه‌انگاری در روابط بین‌الملل به‌ویژه بر هویت‌ها و گفتمان‌ها تأکید دارد و معتقد است که سیاست خارجی دولت‌ها تحت تأثیر تصورات هویتی و اجتماعی آن‌ها قرار دارد. در رقابت ترکیه و عربستان در مصر، تضادهای هویتی و گفتمانی نقش بسیار مهمی دارند. لذا به منظور تحلیل دقیق رقابت این دو کشور از منظر ایدئولوژیکی و هویتی، از نظریه سازه‌انگاری استفاده شد.

این تضاد هویتی بین ترکیه و عربستان سعودی در بحران مصر در سال ۲۰۱۳ نمایان شد، زمانی که سقوط دولت مرسی که مورد حمایت ترکیه بود، به‌دنبال انقلاب و کودتا به نفع رژیم السیسی که مورد حمایت عربستان بود، به‌وجود آمد. این بحران به‌ویژه نشان‌دهنده رقابت میان اسلام سیاسی (ترکیه) و اسلام محافظه‌کار (عربستان) بود و تبدیل به یک میدان نبرد ایدئولوژیک و گفتمانی در سطح منطقه‌ای شد (Metcalf, 2015: 241). سازه‌انگاری، ساختارهای بین‌المللی را نه صرفاً مادی بلکه آن‌ها را بعد اجتماعی و معنادار می‌داند (Wendt, 1999: 198). مطابق این نظریه؛ هویت‌ها، ارزش‌ها و گفتمان‌ها نقش محوری در سیاست خارجی ایفا می‌کنند. ترکیه از گروه اخوان‌المسلمین در مصر به شدت حمایت کرد و عربستان سعودی از عبدالفتاح السیسی که با کودتا محمد مرسی را شکست داد حمایت گسترده کرد. این رقابت در سایر منازعات منطقه‌ای مانند یمن و قطر ادامه یافت. حزب عدالت و توسعه در ترکیه با رهبری اردوغان در دهه اخیر، سعی داشته با احیای نوع‌نمان‌گرایی و حمایت از گروه‌های اخوان‌المسلمین در سراسر منطقه، نقش رهبری جهان اسلام سنی را برعهده بگیرد. در مقابل، عربستان سعودی با مشروعیت مذهبی و گفتمان محافظه‌کار وهابی، رقیب این قرائت است. همین مسئله زمینه تضاد منافع هویتی دو کشور در سطح منطقه‌ای را فراهم کرده است. این رقابت غیر مادی و هویتی است، لذا نمی‌توان صرفاً در چارچوب مسائل اقتصادی و سیاسی به درک درستی از تضاد منافع بین دو کشور دست یافت. بنابراین از طریق نظریه سازه‌انگاری می‌توان دریافت که چرا دو کشوری که هر دو مسلمان و اهل تسنن هستند، به دلیل قرائت‌های متفاوت از اسلام، درگیر رقابت ایدئولوژیک شده‌اند.

¹ Constructivism

۳-۲. نظریه انتقال قدرت^۱

نظریه انتقال قدرت در تحلیل دینامیک تغییرات هژمونیک منطقه‌ای می‌تواند موثر باشد. بر اساس نظریه انتقال قدرت، نظم بین‌الملل یا منطقه‌ای زمانی دچار بحران می‌شود که قدرتی در حال رشدی نظم موجود را با چالش روبه‌رو می‌کند. نظریه انتقال قدرت بر این باور است که احتمال وقوع جنگ میان یک قدرت غالب و یک قدرت در حال صعود، زمانی به اوج می‌رسد که نسبت توان اقتصادی و نظامی دو قدرت به نقطه‌ای نزدیک به توازن برسد و در عین حال، قدرت صعودی از نظم موجود بین‌المللی ناراضی باشد. در چنین شرایطی، قدرت در حال ظهور ممکن است تلاش کند تا نظم موجود را به چالش کشیده و جایگاه برتر را از قدرت مسلط سلب کند، که این امر می‌تواند زمینه‌ساز منازعه یا بی‌ثباتی در نظام بین‌الملل شود (Schweller & Pu, 2011:41).

نظریه انتقال قدرت به تحلیل رقابت‌ها و تغییرات ساختاری در نظم‌های بین‌المللی و منطقه‌ای می‌پردازد. مطابق این نظریه، زمانی که یک قدرت در حال رشد با یک قدرت دیگر که قبلاً به عنوان یک قدرت موثر شناخته شده است، روبرو می‌شود، منازعه بر سر نظم آتی منطقه‌ای آغاز می‌شود. ترکیه با حضور موثر در سطح منطقه به دنبال تقویت گستره عمق استراتژیک خود است، در مقابل عربستان سعودی هم با تغییر استراتژی تدافعی ظرف یک دهه اخیر نسبت به تحولات منطقه‌ای رویکردی فعالانه اتخاذ کرده است و با حضور در ائتلاف‌های منطقه‌ای تلاش می‌کند به عنوان قدرتی نوظهور نقشی موثر ایفا کند. در این چارچوب، مصر به عنوان یکی از مناطق حساس در رقابت بین این دو کشور، برای بازتعریف نظم منطقه‌ای عمل می‌کند. سقوط دولت مرسى و پیروزی رژیم السیسی تحت حمایت عربستان، نمونه‌ای از تحولاتی است که در نتیجه انتقال قدرت و تغییرات ساختاری در خاورمیانه به وجود آمده است. این رقابت‌ها نه تنها تأثیرات زیادی بر نظم سیاسی مصر داشت، بلکه بر وضعیت امنیتی و قدرت منطقه‌ای در خاورمیانه نیز تأثیرگذار بود (Tammen et al., 2000: 206). رقابت این دو کشور در مصر از آنجا حائز اهمیت است که با توجه به جایگاه این کشور در منطقه رقابت در سایر منازعات خاورمیانه نیز ادامه می‌یابد.

با بهره‌گیری از چارچوب نظری تلفیقی، این پژوهش با ترکیب سه نظریه^۱ موازنه قدرت، سازه‌نگاری و انتقال قدرت، به تحلیل چندسطحی رقابت ترکیه و عربستان سعودی در مصر می‌پردازد. در سطح

¹ Power Transition Theory

مادی، نظریه موازنه قدرت به تبیین ابعاد استراتژیک و ژئوپلیتیکی این رقابت، شامل تلاش هر دو کشور برای افزایش نفوذ، ائتلاف‌سازی و تغییر توازن قوا در منطقه می‌پردازد. در سطح هویتی، نظریه سازه‌انگاری تضادهای ایدئولوژیک و گفتمانی بین اسلام سیاسی ترکیه و اسلام محافظه‌کار عربستان را تحلیل کرده و نقش هویت‌ها و ارزش‌ها در شکل‌گیری سیاست خارجی آنها را بررسی می‌کند. در سطح کلان، نظریه انتقال قدرت دینامیک تغییرات ساختاری و جایگزینی نظم منطقه‌ای را واکاوی نموده و مصر را به عنوان عرصه‌ای برای بازتعیین نظم آتی خاورمیانه مورد مطالعه قرار می‌دهد. این رویکرد تلفیقی امکان درک جامعی از ابعاد مختلف این رقابت پیچیده را فراهم می‌سازد.

۳. روش‌شناسی

برای تحلیل جامع رقابت ترکیه و عربستان سعودی در مصر، این پژوهش از روش تحلیل کیفی با بهکارگیری تکنیک تحلیل محتوای مستند بهره می‌گیرد. داده‌های تحقیق از طریق مطالعه نظام‌مند منابع معتبر شامل مقالات علمی پژوهشی، گزارش‌های تحلیلی مراکز مطالعاتی بین‌المللی، اسناد رسمی دولتی، مطبوعات معتبر و مطالعات موردی گردآوری شده است. یک چارچوب نظری تلفیقی که نظریه‌های موازنه قدرت، سازه‌انگاری و انتقال قدرت را ترکیب می‌کند، این پژوهش قادر به بررسی همزمان ابعاد مادی، هویتی و ساختاری این رقابت پیچیده است. این رویکرد به ویژه امکان انجام مطالعه تطبیقی عمیقی از سیاست‌های دو کشور در قبال مصر را فراهم ساخته، و واکاوی انگیزه‌های راهبردی، ابزارهای اعمال نفوذ و تأثیرات متقابل تحولات داخلی مصر بر پویایی‌های منطقه‌ای را ممکن می‌سازد. از این طریق، پژوهش حاضر به درک جامع‌تری از پیامدهای این رقابت راهبردی بر نظم منطقه‌ای خاورمیانه دست خواهد یافت.

۴. ابعاد ژئوپلیتیکی و رقابت‌های منطقه‌ای

رقابت ژئوپلیتیکی ترکیه و عربستان سعودی در مصر بر کسب نفوذ سیاسی و راهبردی در خاورمیانه متمرکز است. پس از سقوط مبارک، ترکیه به رهبری اردوغان از اخوان المسلمین و گروه‌های اسلام‌گرا حمایت کرد تا مصر را به متحدی در مقابل کشورهای عربی محافظه‌کار تبدیل کند. در مقابل، عربستان با سیاست‌های محافظه‌کارانه و حمایت از دولت السیسی، به مقابله با نفوذ اخوان المسلمین پرداخت. این تقابل در بحران‌های سوریه و یمن تشدید شد و در جریان تحریم قطر توسط عربستان و متحدانش که با حمایت ترکیه از قطر همراه بود، به اوج خود رسید (Fawcett, 2016: 217). عربستان با توجه به

موقعیت استراتژیک مصر، به دنبال تأمین ثبات و جلوگیری از گسترش نفوذ اخوان المسلمین در منطقه بود، در حالی که ترکیه با حمایت از این جریان، به بازتعریف معادلات قدرت منطقه‌ای می‌پرداخت.

۵. ابعاد ایدئولوژیک و تفاوت‌های سیاسی

تضاد ایدئولوژیک ترکیه و عربستان سعودی در مصر، به‌ویژه در مواضع متعارض نسبت به اخوان المسلمین و تفاوت‌های مذهبی-سیاسی آنها تبلور یافته است. با قدرت‌گیری حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲، ترکیه با اتخاذ راهبرد «عمق راهبردی» و سیاست «نوعثمانی‌گرایی»، حضور خود در خاورمیانه را گسترش داد. تا پیش از بیداری عربی در ۲۰۱۱، روابط آنکارا با ریاض و دوحه رو به بهبود بود، اما این تحولات باعث تغییرات اساسی در منطقه‌ای شد. سقوط دیکتاتورهای عربی، بحران سوریه و حمایت قطر از محور مقاومت، منجر به تحریم قطر توسط عربستان و همپیمانانش و در مقابل، تقویت روابط ترکیه و قطر گردید (Yousefi et al, 2022).

ترکیه پس از سرنگونی دولت مرسى، میزبان و حامی گسترده رهبران اخوان المسلمین بود که در چارچوب اسلام‌گرایی اردوغان و افزایش نفوذ منطقه‌ای آنکارا قابل تحلیل است. در مقابل، عربستان با گرایش سلفی و وهابى، پس از کودتای ۲۰۱۳، حمایت همه‌جانبه‌ای از دولت السیسی آغاز کرد. این موضع‌گیری ناشی از نگرانی ریاض از تأثیر انقلابی اخوان المسلمین بر رژیم‌های سلطنتی بود (International Institute for Strategic Studies, 2023: 23). این تقابل ایدئولوژیک، اخوان المسلمین را به محور اصلی رقابت ترکیه و عربستان تبدیل کرد. برای ریاض، رویکار آمدن اخوان در مصر در ۲۰۱۲ تهدیدی هویتی علیه نظم محافظه‌کارانه منطقه محسوب می‌شد. در نتیجه، حمایت عربستان از السیسی نه تنها اقدامی ژئوپلیتیک، بلکه بخشی از پروژه بازسازی نظم هویتی محافظه‌کارانه در خاورمیانه بود.

۶. ابعاد اقتصادی و منابع انرژی

در سطح اقتصادی، رقابت ترکیه و عربستان سعودی در مصر حول پروژه‌های زیرساختی و سرمایه‌گذاری اقتصادی متمرکز است. پس از انقلاب ۲۰۱۱، ترکیه سرمایه‌گذاری قابل توجهی در زمینه‌های ساختمانی، انرژی و توسعه شهری انجام داد؛ از جمله اعطای وام به بانک مرکزی مصر و مشارکت در پروژه‌های برق‌رسانی تا افزایش نفوذ اقتصادی-استراتژیک خود را تقویت کند. این اقدامات نه تنها به بهبود وضعیت انرژی مصر کمک کرد، بلکه به ترکیه امکان داد تا از مسیر اقتصاد به

نفوذ سیاسی نیز دست یابد. (AI-Issawi & Abd, 2022: 317) با آغاز اعتراضات داخلی در مصر بر علیه دولت محمد مرسی و سقوط آن نفوذ اقتصادی ترکیه نیز در این کشور کاهش یافت. نزدیکی مرسی به ترکیه و حمایت‌های این کشور از گروه‌های اخوانی دلیل کاهش نفوذ این کشور بعد از سقوط مرسی بود. پس از مرسی روابط آنکارا - قاهره به شدت کاهش یافت و ترکیه پناهگاه شماری از رهبران اخوانی مصر شد که از کشور خارج شدند. در مقابل با پس از انقلاب ۲۰۱۱ در مصر، عربستان سعودی با استفاده از کمک‌های مالی گسترده و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی کلیدی مانند ساخت سدها و توسعه طرح‌های عمرانی، نفوذ اقتصادی خود را در این کشور به طور قابل توجهی افزایش داد. این اقدامات عمدتاً با هدف حفظ ثبات سیاسی و اقتصادی مصر در شرایط بحران‌های پس از انقلاب صورت گرفت. حمایت‌های اقتصادی عربستان، علاوه بر تقویت زیرساخت‌ها و ایجاد اشتغال، به تثبیت دولت جدید و تأمین منافع استراتژیک ریاض در منطقه کمک کرده است (Sons & Wiese, 2015). حمایت‌های اقتصادی عربستان سعودی از دولت السیسی و در مقابل مخالفت این کشور با اخوان المسلمین باعث تشدید رقابت این کشور با ترکیه در مصر و سراسر منطقه شد.

۷. منافع عربستان سعودی در مصر

توسعه سریع جهانی شدن و تمرکز سیاست بین‌الملل بر محوریت خاورمیانه منجر به ظهور قدرت‌های جدید در منطقه شده است. این قدرت‌های جدید مانند عربستان سعودی و مصر از دیپلماسی‌های مختلف برای برتری خود بهره می‌برند. عربستان سعودی از هویت اسلامی به عنوان منبع مشروعیت استفاده می‌کند که به عنوان اولین ستون چشم‌انداز ۲۰۳۰ این کشور در نظر گرفته شده است. این کشور همچنین از یک مرکز سرمایه‌گذاری و اتصال برای ایجاد اقتصادی متنوع و پایدار بهره می‌برد (Priya & Quamar, 2025). عربستان سعودی برای رسیدن به اهداف بلندپروازانه خود در چارچوب چشم‌انداز ۲۰۳۰ نیازمند تنوع بخشی در حوزه اقتصادی، گسترش حوزه نفوذ منطقه‌ای و ایفای نقش موثر در منازعات بین‌المللی دارد. بنابراین تلاش می‌کند نفوذ خود در سطوح منطقه‌ای را گسترش دهد. مصر، به عنوان یکی از کشورهای کلیدی منطقه، عضو اتحادیه عرب و تنها کشور آفریقایی واقع در خاورمیانه، در سیاست خارجی عربستان سعودی از اهمیت بالایی برخوردار است. بنابراین، ریاض برای افزایش حضور و نفوذ خود در این کشور تلاش می‌کند و در این مسیر منافع قابل توجهی نیز دارد که به آن‌ها خواهیم پرداخت:

۱-۷. منافع اقتصادی

عربستان سعودی به عنوان یکی از بزرگ‌ترین سرمایه‌گذاران خارجی در مصر، از طریق سرمایه‌گذاری‌های کلان در حوزه‌های زیربنایی، مالی و اقتصادی سعی در تقویت نفوذ خود در این کشور دارد. به عنوان مثال، سرمایه‌گذاری‌های گسترده در بخش‌های مربوط به زیرساخت‌های حمل‌ونقل و پروژه‌های توسعه اقتصادی موجب افزایش وابستگی مصر به جریان سرمایه و اعتبار مالی ریاض شده است. این رویکرد نشان می‌دهد که تقویت همگرایی اقتصادی میان دو کشور، زمینه‌ای برای نفوذ ژئوپلیتیکی عربستان در مصر فراهم می‌کند (Piazza, 2020: 419). البته در سال ۲۰۲۳ عربستان سعودی سرمایه‌گذاری در مصر را به اصلاحات اقتصادی و شفافیت مشروط کرد. ریاض پس از سقوط محمد مرسى در چند نوبت بسته‌های از کمک‌های مالی بلاعوض به مصر تحویل داد. با این حال حضور اقتصادی عربستان سعودی در مصر به منظور بازسازی و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های متعدد در تنوع بخشی به اقتصاد این کشور کمک خواهد کرد، بنابراین عربستان سعودی جهت حضور فعالانه‌تر در مصر تلاش می‌کند و به صورت طبیعی در این راستا با رقبای منطقه‌ای قدرتمندی مانند ترکیه مواجه خواهد بود. البته می‌توان بیان کرد که با توجه به جایگاه راهبردی مصر در امنیت انرژی، تجارت جهانی و ثبات منطقه‌ای که ناشی از کنترل کانال سوئز و هم‌مرزی با اسرائیل است، عربستان سعودی با هدف حفظ منافع ژئوپلیتیک خود، سیاست تقویت رژیم حاکم در قاهره را دنبال می‌کند تا از ظهور نظامی مستقل یا متضاد با منافع منطقه‌ای خود جلوگیری نماید.

ثبات سیاسی در مصر از طریق دولتی همسو با ریاض می‌تواند منافع اقتصادی این کشور را در دراز مدت تامین کند. در چارچوب نظریه پایگاه قدرت نیز می‌توان عنوان کرد که؛ عربستان با ابزارهای اقتصادی و نهادی، روابطی ساختاری با مصر ایجاد کرده که طی آن قاهره وابسته به کمک‌های مالی و سرمایه‌گذاری سعودی شده است. این روابط نه مبتنی بر اجبار مستقیم، بلکه بر مبنای تولید نابرابری‌های ساختاری و تنظیم زمینه‌های کنش سیاسی مصر صورت گرفته است. اعطای بسته‌های کمک مالی چند میلیارد دلاری، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های استراتژیک (نظیر شهر نئوم و طرح اتصال زمینی سیناتوبوک) و حمایت از دانشگاه الازهر به منظور تولید گفتمان دینی همسو با الگوی وهابی، همه نشانه‌هایی از اعمال قدرت ساختاری است (Lacroix, 2011: 99). عربستان سعودی نفوذ اقتصادی خود را در دوره السیسی تقویت کرده و امروزه مصر یکی از حوزه‌های نفوذ اقتصادی ریاض شده است.

۲-۷. منافع سیاسی

در عرصه سیاسی، حمایت‌های مالی و سیاسی ارائه شده توسط عربستان سعودی پس از فروپاشی دولت‌های پیشین مصر، به ویژه در دوره السیسی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. از طریق اعطای مساعدت‌های نقدی و حمایت‌های سیاسی، ریاض تلاش کرده تا از نفوذ رقبای منطقه‌ای مانند ایران و ترکیه بکاهد و در عین حال، ثبات و مشروعیت حکومت‌های جدید در قاهره را تضمین کند. این سیاست‌ها نه تنها به تقویت پیوند دوجانبه کمک کرده، بلکه موجب همسو شدن سیاست‌های داخلی و منطقه‌ای مصر با استراتژی‌های عربستان شده است (Khatib, 2014:317). عربستان سعودی در ائتلاف بندی‌های منطقه‌ای همواره مصر را با سیاست‌های خود همراه می‌کرد. در منازعات منطقه‌ای ریاض به منظور اثرگذاری بیشتر به همراهی کشور مهمی مانند مصر نیاز داشت. بر مبنای واقع‌گرایی تهاجمی، دولت‌ها در پی بیشینه‌سازی قدرت و امنیت خود در نظام آنارشیک هستند (Mearsheimer, 2003: 29). در این چارچوب، عربستان سعودی، مصر را نه تنها به عنوان یک بازیگر ژئوپلیتیکی در شمال آفریقا، بلکه به عنوان عنصر مهمی در هندسه‌ی موازنه‌ی قوا در برابر مثلث ایران- ترکیه- قطر قلمداد می‌کند. منافع عربستان سعودی در مصر با رقابتی پیچیده و چندلایه با سایر بازیگران منطقه‌ای روبه‌رو است؛ طی سال‌های پس از بهار عربی، مصر به صحنه‌ای مهم برای بازنمایی قدرت، هویت و ائتلاف‌سازی‌های جدید بدل شده است. در این راستا عربستان سعودی نیز با رهبری بن‌سلیمان از سیاست خارجی تدافعی سنتی گذار کرده و به منظور حضوری فعالانه در منازعات منطقه‌ای به بازیگران همسو نیازمند است. در محیط پر آشوب خاورمیانه مصر به عنوان شریکی قابل اعتماد در سیاست خارجی عربستان سعودی جایی دارد و بن‌سلیمان به منظور رقابت با بازیگرانی مانند ترکیه و ایران در ائتلاف‌بندی‌های یک دهه‌ی اخیر با مصر روابط نزدیکی برقرار کرده است.

۳-۷. منافع ایدئولوژیک

از منظر ایدئولوژیکی، عربستان سعودی با ترویج ایدئولوژی سلفی و وهابی در مصر، سعی دارد جریان‌های اسلامی مخالف نظیر اخوان‌المسلمین را مهار کند. حمایت از نهادهای دینی و تشویق به پذیرش ارزش‌های دینی همسو با گرایش‌ات عربستان، به عنوان استراتژی‌ای جهت تثبیت نفوذ ایدئولوژیک ریاض در فضای سیاسی و اجتماعی مصر به حساب می‌آید. این رویکرد به ویژه در مقابله با گسترش جریان‌های مخالف در دوره‌های بحرانی پسمبارک برجسته شده است. ریاض پس از سقوط

دولت محمد مرسی تلاش‌های گسترده‌ای را جهت تقویت دولت السیسی انجام داد. برای حمایت از دولت جدید مصر مخالفت و فشار خود را بر گروه‌های اخوانی تشدید کرد. عربستان سعودی و متحدانش یعنی امارات متحده عربی و کویت در حمایت از دولت السیسی در ژانویه ۲۰۱۴ اخوان المسلمین را در لیست سازمان‌های تروریستی خود در کنار القاعده و جبهه النصره قرار دادند (Echague, 2014). این اقدامات همراه با حمایت‌های مالی از دولت مصر که با بحران اقتصادی روبه‌رو بود باعث گره خوردن منافع مصر با کشورهای حوزه خلیج فارس شد. ضدیت با قرائت اخوانی از اسلام سیاسی راهبردی مهم برای ریاض بود چرا که جنبش اخوانی می‌تواند به عنوان تهدیدی بالقوه در داخل عربستان سعودی حکومت فعلی این کشور را که بر مبنای قرائت سنتی از اسلام سیاسی بنا شده است به چالش بکشد. ائتلاف ضد اخوانی عربستان سعودی، مصر و امارات متحده عربی در صاف‌بندی‌های سیاسی منطقه خاورمیانه تأثیر جدی دارد به طوری که سردی روابط این سه کشور با ترکیه و قطر که از حامیان اخوان المسلمین هستند نشأت گرفته از ضدیت جدی این ائتلاف با جنبش اخوانی است (Akvani and Kiani, 2015).

بنابراین، منافع عربستان در مصر تنها محدود به مسائل امنیتی یا اقتصادی نیست، بلکه ریشه در ترکیبی از محاسبات واقع‌گرایانه امنیتی، دغدغه‌های هویتی نسبت به برداشت اخوانی از اسلام سیاسی و تلاش برای بازتولید سلطه ساختاری در نظم منطقه‌ای دارد. مصر برای عربستان نه تنها یک شریک ژئوپلیتیکی است، بلکه میدان بازنمایی و تثبیت نظم مطلوب در منطقه نیز محسوب می‌شود. در این چارچوب، عربستان به دنبال تثبیت جایگاه خود به عنوان «قدرت نظم‌دهنده»^۱ از طریق ابزارهای نرم و سخت در تعامل با مصر است. این نوع سلطه، به‌ویژه زمانی قابل تأمل است که مصر، علی‌رغم دارا بودن سابقه تاریخی تمدنی و نظامی، در معادلات سیاست منطقه‌ای به جایگاه یک هم‌پیمان تابع و نه شریک برابر با عربستان تن داده است. این مسئله، بازتولید قدرت عربستان به عنوان هژمون نظم محافظه‌کارانه در خاورمیانه را تسهیل کرده است (Fawcett, 2016).

۸. منافع ترکیه در مصر

چند دهه اخیر ترکیه تلاش‌های زیادی برای پیوستن به اتحادیه اروپا انجام داد. اتحادیه اروپا با سازوکارهای سخت‌گیرانه ترکیه را به عنوان عضو جدید نپذیرفته و تا حل مشکلات داخلی از جمله

¹ Order-making power

مسئله کردها امکان تحقق این مهم برای ترکیه وجود ندارد. این کشور اخیراً با تمرکز بر شرق به‌ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس تلاش می‌کند جایگاه خود را در مسائل منطقه‌ای تقویت کند. دستور کارهای متضاد، تغییر مشارکت‌ها و شخصیت‌های قوی، ترکیه و عربستان سعودی را بیشتر به رقیب تبدیل کرده تا شریک؛ در حالی که مصر به دلیل ضعف‌های متعدد، رهبری سطحی، بی‌احتیاطی‌های اقتصادی و جدایی از جریان اصلی عرب به دلیل صلح با اسرائیل، نتوانسته نقش مهمی در هیج طرفی ایفا کند. فقدان رهبری استراتژیک در جهان اسلام، ناتوانی در جلوگیری از گسترش حزب‌الله در لبنان، عدم موفقیت در برکناری بشار اسد از سوریه و شکست در برابر حوثی‌ها در یمن در میدان نبرد در طول دهه گذشته، منجر به تضعیف جایگاه عربستان سعودی در جهان و منطقه، به ویژه در برابر ترکیه شده است (Yaghobzadeh et al, 2023).

برخلاف ترکیه، برتری عربستان سعودی در رهبری مذهبی را به چالش کشیده است و روشی که ترکیه برای رهبری مذهبی انتخاب کرده است، کاملاً با نسخه‌های سعودی و مصری ناسازگار است. ترکیه از اخوان المسلمین مصر حمایت می‌کند، در حالی که عربستان سعودی و خود مصر آن را یک سازمان تروریستی اعلام می‌کنند. با ظهور اردوغان، ترکیه به منطقه عربی علاقه‌مند شد و آن را آماده یک پروژه هژمونی منطقه‌ای دید که در آن می‌تواند نقشی منطقه‌ای در رقابت با قدرت‌های سنتی منطقه‌ای مانند عربستان سعودی، ایران، اسرائیل و مصر ایفا کند. لذا عربستان سعودی باید با دو چالش در رهبری مذهبی خود روبرو شود: قرائت اخوانی ترکیه از اسلام و اسلام شیعی در ایران (Lippman, 2019: 72-73). منافع ترکیه در مصر بعضاً با منافع سایر کشورهای منطقه‌ای نظیر عربستان سعودی و امارات متحده عربی در تضاد است. این منافع در حوزه‌های مختلف ژئوپلیتیکی، اقتصادی و ایدئولوژیک قابل تحلیل هستند. در این بخش، منافع ترکیه در مصر با استفاده از چارچوب‌های نظری واقع‌گرایی، سازه‌نگاری و نظریه پایگاه قدرت مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۸-۱. منافع ژئوپلیتیکی ترکیه در مصر

ترکیه در طول دهه گذشته مشتاق باز تعریف محیط امنیتی جغرافیایی خود از طریق بهبود روابط با کشورهای همسایه، به‌ویژه خاورمیانه، بوده است؛ با این حال، قیام‌های بهار عربی در سال ۲۰۱۱، معضل بزرگی بین اخلاق و منافع شخصی در سیاست خارجی ترکیه در قبال کشورهای عربی مانند عربستان سعودی ایجاد کرد (Öniş, 2012: 46-50). در این راستا ترکیه در تحولات سال‌های اخیر نقش موثری ایفا کرده است. حضور موثر این کشور در تحولات منطقه‌ای گاه‌ها در تقابل با منافع سایر

بازیگران در خاورمیانه بوده است. مصر از منظر موقعیت جغرافیایی و استراتژیک، نقش کلیدی در تحولات امنیتی و اقتصادی منطقه‌ای ایفا می‌کند. کانال سوئز، که در مصر قرار دارد، یکی از مهم‌ترین مسیرهای آبی جهان است که ترکیه به‌دنبال حفظ دسترسی به آن برای تجارت و انتقال منابع انرژی است. این کانال نه تنها برای ترکیه در تجارت جهانی اهمیت دارد بلکه در مسائل امنیتی و اقتصادی نیز نقشی حیاتی دارد.

ترکیه، از دیدگاه تئوری واقع‌گرایی می‌کوشد روابط با مصر را برای گسترش نفوذ خود در شمال آفریقا به کار گیرد و با این اقدام، تعادل قدرت منطقه‌ای در برابر رقبای قدرتمندی مانند عربستان سعودی و امارات را برقرار کند (Ehaloui, 2023: 427). ترکیه تلاش می‌کند در حوزه‌های سیاسی و امنیتی حضور موثری در مصر داشته باشد. این مسئله با حضور محمد مرسی در راس هرم قدرت مصر محقق شد، اما با پایان دوره کوتاه مرسی و متعاقب آن شکست اخوانی‌ها در این کشور نفوذ ترکیه هم کاهش یافت و زمینه حضور رقبای این کشور در مصر تقویت شد (Dehghani Firouzabadi et al, 2015).

وقوع حوادث متعدد در منطقه نفوذ ژئوپلیتیکی در مصر برای ترکیه حیاتی بود، اما شکست اخوانی‌ها باعث شد برای چند سال ائتلاف جدیدی با محوریت عربستان سعودی و مصر بر علیه اخوانی‌های مورد حمایت ترکیه شکل بگیرد که این ائتلاف آنکارا را مستقیم در تقابل با قاهره قرار داد. طی سال‌های اخیر ترکیه در تلاش است تا با عادی سازی روابط خود با کشورهای موثر از جمله عربستان سعودی حضور و نفوذ خود را در منطقه توسعه دهد. فروپاشی بشار اسد در سوریه زمینه نفوذ ترکیه را فراهم کرد اما بی‌اعتمادی رهبران فعلی مصر به سبب حمایت آنکارا از گروه‌های اخوانی شرایط عادی سازی روابط با ترکیه را پیچیده کرده است. در هر صورت ترکیه برای تامین منافع و گستره عمق ژئوپلیتیکی خود نیازمند حضور موثر در مصر است.

۸-۲. ابعاد و اهداف اقتصادی سیاست خارجی ترکیه در قبال مصر

مصر به‌عنوان یک بازار بزرگ عربی، فرصت‌های زیادی را برای ترکیه فراهم می‌آورد. ترکیه در زمینه‌های مختلفی مانند صنعت نساجی، محصولات غذایی و ساخت و ساز در مصر فعالیت‌های اقتصادی گسترده‌ای دارد. حجم تجارت بین دو کشور به‌طور چشمگیری افزایش یافته است و این روابط اقتصادی برای ترکیه بسیار حائز اهمیت است، زیرا مصر نه تنها یک بازار مصرف بزرگ است، بلکه نقطه‌ای استراتژیک برای گسترش نفوذ ترکیه در سایر بازارهای آفریقا و حتی خاورمیانه به‌حساب

می‌آید. ترکیه برای تنوع بخشی در حوزه اقتصادی نیازمند بازارهای منطقه‌ای است. با توجه به اوضاع ناپایدار سیاسی در مصر بحران‌های اقتصادی در این کشور تشدید شده است و برای بازسازی زیر ساخت‌های اقتصادی نیازمند سرمایه‌گذاری‌های خارجی است که ترکیه با توجه به ثبات نسبی در اقتصاد می‌تواند در این کشور سرمایه‌گذاری کند. علاوه بر این، ترکیه در پروژه‌های زیرساختی مختلف در مصر، مانند سدها و نیروگاه‌های برق، سرمایه‌گذاری کرده است. این پروژه‌ها هم برای ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی در مصر اهمیت دارند و هم برای ترکیه به‌عنوان یک وسیله‌ای برای تقویت روابط اقتصادی و سیاسی با این کشور عمل می‌کنند (Altunışık, 2016: 100).

این منافع اقتصادی در راستای تقویت پایگاه قدرت ترکیه در منطقه و افزایش دسترسی به منابع طبیعی و انرژی است. همچنین بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران ترکیه‌ای می‌توانند با در بازسازی زیرساخت‌های اقتصادی مصر فعالیت کنند. ترکیه با حضور موثر اقتصادی در مصر از نظر منطقه‌ای نیز می‌تواند جایگاه خود را تقویت کند.

۳-۸. منافع ایدئولوژیک ترکیه در مصر

پس از به قدرت رسیدن حزب اسلام‌گرایی عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۲ که تا امروز به صورت مستمر قدرت را در اختیار دارد، ترکیه تلاش کرد با طرح نوع‌مانی‌گری جایگاه خود را در معادلات منطقه‌ای تقویت کند و عمق استراتژیک خود را گسترش دهد. بنابراین اردوغان به عنوان رهبر اصلی حزب عدالت و توسعه مدلی از اسلام سیاسی را ترویج می‌کند که در تقابل با قرائت‌های محافظه‌کارانه از سایر برداشت‌ها از اسلام سیاسی است. این تفاوت در شکل‌گیری ائتلاف‌بندی‌های جدید موثر بود. تقابل کشورهای حوزه خلیج فارس و مصر با ترکیه نشأت گرفته از همین قرائت متفاوت از اسلام سیاسی است. ترکیه از منظر ایدئولوژیک به دنبال ترویج مدل سیاسی خود در مصر است. در این راستا، ترکیه تلاش کرده است که الگوی حکومت اسلامی خود را که ترکیبی از اسلام‌گرایی معتدل و دموکراسی است، به‌عنوان یک مدل برای کشورهای عربی نیز مطرح کند. این رویکرد به‌ویژه پس از سقوط حسنی مبارک و در دوران قدرت‌گیری اخوان المسلمین در مصر از اهمیت بیشتری برخوردار شد (Çelik, 2018: 240).

پس از سقوط حسنی مبارک و به قدرت رسیدن محمد مرسی از نیروهای اخوان المسلمین مصر، رابطه این کشور با ترکیه به شکل فزاینده‌ای گسترش یافت. ترکیه از به قدرت رسیدن اخوانی‌ها در مصر

خرسند بود، بنابراین جهت توسعه برداشت اخوانی از اسلام سیاسی تلاش کرد و از دولت حاکم به صورت همه جانبه حمایت کرد. ترکیه گسترش قرائت اخوانی از اسلام سیاسی را به منظور تقابل با سه برداشت رقیب در منطقه دنبال می‌کند: ۱. برداشت سنتی و محافظه‌کارانه که دولت عربستان سعودی دهه‌ها با اتکای آن حکمرانی می‌کند. ۲. برداشت رادیکال از اسلام سیاسی که گروه‌های سلفی مانند داعش، القاعده، جبهه‌النصره و غیره مروج آن هستند و ۳. قرائت شیعی از اسلام سیاسی که ایران داعیه دار آن در سطح منطقه است. با شکست دولت محمد مرسى و بازگشت نیروهای ضد اخوانی به قدرت از نفوذ ایدئولوژیکی ترکیه نیز در مصر کاسته شد. پس از به قدرت رسیدن عبدالفتاح السیسی، ائتلافی متشکل از مصر، عربستان سعودی، امارات متحده عربی با هدف ضدیت و محدودسازی گروه‌های اخوانی در سطح منطقه شکل گرفت و این ائتلاف در تقابل با منافع آنکارا قرار گرفت و زمینه ایجاد منازعه بین ترکیه و این کشورها را فراهم کرد.

۸-۴. رقابت ترکیه با کشورهای عربی در مصر

ایران و ترکیه دو قدرت سنتی منطقه‌ای در خاورمیانه هستند که همواره در تحولات این منطقه نقش موثری ایفا کرده‌اند. اما طی یک دهه اخیر بازیگران جدیدی مانند عربستان سعودی، امارات متحده عربی، قطر و مصر به عنوان رقبای جدید منطقه‌ای در خاورمیانه با حضور در ائتلاف‌بندی‌ها به دنبال تقویت جایگاه خود هستند. ایران و ترکیه به‌عنوان قدرت‌های سنتی منطقه‌ای در خاورمیانه، در یک دهه گذشته با ظهور بازیگران جدیدی همچون عربستان سعودی، امارات متحده عربی، قطر و مصر مواجه شده‌اند. اگرچه در برخی حوزه‌ها مانند امنیت انرژی و تجارت، منافع مشترکی دارند، اما نبود یک استراتژی منطقه‌ای هماهنگ، آن‌ها را به رقبای جدی تبدیل کرده است. این تشدت و رقابت‌های چندجانبه، فرصتی را برای افزایش نفوذ کشورهای غربی در خاورمیانه فراهم کرده است (Raffaella, Sarto, 2024). ترکیه به عنوان یک قدرت سنتی موثر امروزه با رقبای جدیدی مواجه است که به دنبال ایفای نقش جدی در منطقه هستند و لذا این کشور در ائتلاف‌بندی‌های جدید برای تقویت و حضور موثر خود در منطقه نیازمند تغییر در الگوی سیاست خارجی است. منافع ترکیه در منطقه گاهی در تضاد با رقبای جدید قرار دارد. اهداف راهبردی ترکیه به نحوی تعیین شده بود که ترکیه تا سال ۲۰۲۰ در منطقه به عنوان بازیگر تاثیر گذار شناخته شود. از طرف دیگر نوعثمانی‌گرایی با تاکید بر تقلیل گرایش‌های کمالیستی / سکولاریستی، به دنبال سیاست خارجی پویا و در قالب قدرت نرم در زمینه

نفوذ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ترکیه در کشورهای سابق امپراطوری عثمانی است، اما عربستان به عنوان کشوری که داعیه دار، رهبری جهان اسلام و عرب است، با هژمونی ترک ها مخالف است (سبحانی نیا و عبدالله پور، ۱۴۰۳: ۱۸).

منافع ترکیه در مصر با رقابت های ژئوپلیتیکی و لیدئولوژیک با کشورهای عربی خلیج فارس نظیر عربستان سعودی و امارات متحده عربی گره خورده است. پس از سقوط حکومت محمد مرسی و روی کار آمدن دولت عبدالفتاح السیسی، ترکیه و این کشورها در رقابت بر سر نفوذ در مصر و مناطق اطراف آن قرار گرفتند. این رقابت در سراسر منطقه بر روابط ترکیه و بازیگران نوظهور موثر بود. با توجه به این تضاد منافع ائتلاف بندی های در منطقه شکل گرفت که ترکیه را وادار کرد در برخی از اصول سنتی خود در سیاست خارجی صرفه نظر کند. تلاش برای عادی سازی با عربستان سعودی و امارات متحده عربی طی چند سال اخیر از سوی انکارا در این راستا قابل تحلیل است.

۹. تضاد منافع ترکیه و عربستان سعودی در مصر

انقلاب های عربی تهدیدی وجودی برای عربستان سعودی قلمداد می شدند، در نتیجه ریاض به حمایت از مخالفان اسد پرداخت و ترکیه و قطر به پناهگاه رهبران قیام ها بدل شدند. برخی از چهره های اخوان در استانبول و برخی در دوحه ساکن شدند. دوحه، بیداری اسلامی را فرصتی برای رهایی از ریاض و جستجوی شرکا و ارتباطات خارجی از طریق شبکه های اخوان المسلمین و باقی ماندن در شورای همکاری خلیج فارس می دانست. این تحولات زمینه ساز ائتلاف بندی های جدید در منطقه شد و ائتلاف بندی های سنتی را بهم زد و این تغییرات باعث به وجود آمدن تضاد منافع بازیگران شد.

پس از انقلاب ۲۰۱۱ مصر و سرنگونی حسنی مبارک، رقابت سیاسی و اقتصادی میان کشورها برای تعیین جهت گیری آینده قاهره شدت گرفت. در این میان، ترکیه تحت رهبری رجب طیب اردوغان و بهره مندی از دیپلماسی واقع گرایانه، با حمایت قاطع از اخوان المسلمین و دولت محمد مرسی، تلاش کرد جایگاه پیشگام خود در جهان اسلام را تثبیت کند. وزیر خارجه وقت، احمد داوود اوغلو، در سال های ۲۰۱۲-۲۰۱۳ نزدیک ترین حامی دولت مرسی بوده و حتی بر پیشنهاد کمک برای تنظیم قانون اساسی تأکید داشت. این دست کم در راستای گسترش نفوذ ترکیه و مقابله با نفوذ کشورهای رقیب منطقه ای مانند عربستان سعودی و امارات صورت گرفت (Davutoğlu's Egypt policy, 2025).

در چارچوب نظریه واقع گرایی، رقابت های ترکیه و عربستان در مصر می تواند به عنوان یک نمونه بارز از تلاش دو کشور برای حفظ و افزایش قدرت و نفوذ در یک منطقه استراتژیک در نظر گرفته شود. در

واقع، رقابت‌ها میان این دو کشور ناشی از تلاش‌های آن‌ها برای تأمین امنیت ملی و حفظ موقعیت‌های اقتصادی و ژئوپلیتیکی خود در منطقه است. این رقابت‌ها نشان‌دهنده این است که هر دو کشور به دنبال به دست آوردن برتری در یک منطقه حساس برای تضمین منافع خود هستند (Waltz, 2010:36).

طبق منطقی رئالیستی با توجه به نبود یک قدرت فائقه در نظام بین‌الملل کشورها تلاش می‌کنند که با افزایش قدرت در رقابت با سایر بازیگران امنیت خود را تأمین کنند. نفوذ ترکیه و عربستان سعودی در مصر می‌تواند در چارچوب توازن قدرت این دو کشور در سطح منطقه تحلیل شود و با توجه به تحولات داخلی مصر و رقابت این دو کشور در منطقه تضادهای شکل می‌گیرد. در شرایط انارشی هر کدام از بازیگران باید تأمین امنیت خود را برعهده بگیرد و این اصل بازیگران را به رقابت در سطوح منطقه‌ای تشویق می‌کند. گاهی کشورها برای حفظ منافع خود در تقابل با رقیب به تقویت قدرت نظامی و ورود به ائتلاف‌های جدید می‌پردازند. حضور عربستان سعودی در ائتلاف‌بندی‌های جدید در منطقه خلیج فارس ظرف یک دهه اخیر که در تقابل با ترکیه بود در این چارچوب قابل تحلیل است. البته قدرت‌های منطقه‌ای در خاورمیانه مانند عربستان سعودی، ترکیه، ایران و مصر به دنبال اتحادهای استراتژیک نیستند، زیرا آنها به هر قیمتی خواهان حفظ رژیم‌های خود هستند و از آنجا که منافع ملی آنها با یکدیگر در تضاد است، آینده‌ای برای اتحاد استراتژیک بلندمدت آنها وجود ندارد (Ababakr, 2024). ضدیت با اخوان المسلمین، قطع رابطه با قطر، حمایت از السیسی در مصر، ورود به پیمان ابراهیم و جنگ یمن از تغییر سیاست سنتی ریاض و اتخاذ رویکرد تهاجمی نسبت به تحولات منطقه‌ای بود که در تضاد با منافع ترکیه قرار گرفت.

در سطح دیگر، طبق نظریه سازه‌انگاری می‌توان عنوان کرد که رقابت‌های ترکیه و عربستان در مصر نه تنها ناشی از منافع قدرت‌طلبانه است، بلکه به‌ویژه به‌واسطه تفاوت‌های ایدئولوژیک و هویتی میان این دو کشور می‌باشد. تضاد ایدئولوژیک میان ترکیه و عربستان در زمینه حمایت از گروه‌های مختلف سیاسی و مذهبی، باعث افزایش تنش‌ها در روابط میان این دو کشور و تأثیر آن‌ها بر مصر شده است (Wendt, 1999:7). ترکیه با رهبری حزب عدالت و توسعه، تلاش کرده است تا با تکیه بر هویت اسلامی و حمایت از جنبش‌هایی مانند اخوان‌المسلمین، نفوذ خود را در کشورهای عربی افزایش دهد. حمایت ترکیه از محمد مرسی، رئیس‌جمهور پیشین مصر، نمونه‌ای از این رویکرد است، ترکیه علاوه بر این در سراسر منطقه از گروه‌های اخوانی حمایت می‌کند. در مقابل عربستان سعودی با تأکید بر حفظ نظم سنتی و مقابله با جنبش‌های اسلام‌گرای سیاسی، به ویژه اخوان‌المسلمین، سعی در تثبیت موقعیت

خود به عنوان رهبر جهان اسلام سنی دارد. حمایت از دولت عبدالفتاح السیسی در مصر، بخشی از این استراتژی است. عربستان سعودی قرائت خاصی از اسلام را دنبال می‌کند که در ضدیت با جنبش‌های مانند اخوان المسلمین قرار دارد. ضدیت محمد بن سلمان رهبر قدرتمند سعودی با هر شکل از قرائت اسلام سیاسی که در تقابل با گفتمان آل وهاب باشد، در سراسر منطقه مخالفت می‌کند. این تفاوت‌های هویتی و ایدئولوژیک منجر به رقابت ترکیه و عربستان سعودی در مصر شده است، جایی که هر دو کشور سعی در شکل‌دهی به نظم سیاسی مطلوب خود دارند. این تضاد منافع در سه سطح؛ ابعاد ایدئولوژیک و دینی، ابعاد اقتصادی و ژئوپلیتیکی و رقابت در رهبری جهان اسلام قابل بررسی است:

۱. **ابعاد ایدئولوژیک و دینی:** ریشه‌ی اصلی اختلاف ترکیه و عربستان سعودی از بعد دینی و ایدئولوژیک به قرائت متفاوت دو کشور از اسلام سیاسی برمی‌گردد. حزب عدالت و توسعه حامل قرائت اخوانی از اسلام سیاسی است و معتقدند این قرائت از اسلام با دموکراسی سازگار است و ضمن پیشرو بودن هر گونه رادیکالیسم را نفی می‌کند. عربستان سعودی با اتکای به قرائت خاصی از اسلام سیاسی که از طریق وهابیون این کشور تئوریزه می‌شود، حکمرانی می‌کند. عربستان سعودی با نظام سیاسی سنتی و محافظه‌کار در مقابل اسلام‌گرایان رادیکال و گروه‌های اخوانی ایستادگی می‌کند. بنابراین دو کشور در سطح ایدئولوژیک، دارای دیدگاه‌های متفاوتی در خصوص روند سیاسی مصر نیز هستند. عربستان سعودی که به شدت از قدرت‌گیری گروه‌های اسلام‌گرای افراطی می‌ترسید، از کودتای ۲۰۱۳ که منجر به برکناری مرسی شد، حمایت کرد. در مقابل، ترکیه تحت رهبری اردوغان، حمایت خود را از اخوان المسلمین که در انتخابات ۲۰۱۲ قدرت را در دست داشتند، اعلام کرد و این روند باعث شد تا روابط دیپلماتیک میان آنکارا و ریاض به شدت متشنج شود (Al-Rasheed, 2010:45). تقابل دو کشور به مصر ختم نشد، بلکه زمینه ایجاد ائتلاف‌های جدیدی را فراهم کرد. با به قدرت رسیدن عبدالفتاح السیسی در مصر، عربستان سعودی حمایت‌های گسترده خود را از دولت جدید آغاز کرد و همزمان با ایجاد ائتلافی متشکل از مصر، امارات متحده عربی و بحرین در سراسر منطقه خاورمیانه گروه‌های اخوانی را تحت فشار قرار داد. ضدیت با اخوان المسلمین توسط ائتلاف به رهبری ریاض باعث تشدید تنش با ترکیه شد.

۲. **ابعاد اقتصادی و ژئوپلیتیکی:** ترکیه برای تنوع بخشی به اقتصاد خود نیازمند بازارهای جدید است و بحران‌های اقتصادی مصر، به‌ویژه کاهش ذخایر ارزی و افزایش بدهی‌ها، این کشور را به مقصدی جذاب برای سرمایه‌گذاری تبدیل کرده است. با این حال، ترکیه در این مسیر با رقابت شدیدی از سوی عربستان سعودی روبرو است. پس از سرنگونی محمد مرسی در ۲۰۱۳، عربستان سعودی از طریق حمایت مالی و سرمایه‌گذاری گسترده، مبلغی تقریباً ۱۵ میلیارد دلار، شامل کمک فوری ۵ میلیارد دلاری به بانک مرکزی مصر و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی به دولت عبدالفتاح السیسی ارائه داد تا جایگاه خود را در قاهره تقویت کند (Eltahawy, 2022). بنابراین درصدد است تا با توجه به سرمایه‌گذاری‌های کلان سیاسی از بازارهای این کشور هم سهم باشد. در مقابل، ترکیه نیز از روابط تجاری خود با مصر سرمایه‌گذاری کرد، به‌ویژه در زمینه‌های تجاری و صنعتی که بخش‌های کلیدی اقتصاد مصر را تحت تاثیر قرار داده است. با این اوصاف رقابت اقتصادی آنکارا - ریاض در مصر تحت تاثیر بی‌ثباتی سیاسی قرار گرفته و با توجه به شکست اخوانی‌ها عربستان سعودی در این حوزه می‌تواند نفوذ بیشتری داشته باشد، اگرچه توانایی‌های ترکیه در حوزه‌های زیرساختی و صنعتی به مراتب از رقیب خود بالاتر است.

رقابت این دو کشور در سطح ژئوپلیتیکی و منطقه‌ای، به‌ویژه در زمینه نفوذ در جهان اسلام، بر تضاد منافع آنان در مصر نیز تاثیر داشت. هر دو کشور به‌دنبال توسعه نفوذ خود در جهان عرب و منطقه بودند. عربستان سعودی با تکیه بر منابع اقتصادی، موقعیت جغرافیایی و جایگاه مذهبی خود، سعی داشت رهبری جهان عرب را حفظ کند، در حالی که ترکیه با تکیه بر تاریخ و جایگاه خود در دوران عثمانی، تلاش می‌کرد نقش رهبری در جهان اسلام را از آن خود کند. این رقابت‌های ژئوپلیتیکی باعث شد که هر یک از این کشورها در مصر به‌دنبال تحقق منافع خود باشند و این امر بر سیاست‌های داخلی مصر و تحولات منطقه‌ای تاثیرات عمیقی گذاشت. البته عربستان سعودی به عنوان یک قدرت نوظهور حساسیت‌های ترکیه را افزایش داده و این کشور در تلاش است که حوزه‌های سنتی نفوذ ژئوپلیتیکی خود را از دست ندهد، در مقابل ریاض هم به عنوان یک بازیگر جدید جهت گستره عمق استراتژیک خود در سراسر منطقه تلاش می‌کند، که این رقابت‌ها می‌تواند تنش بین دو کشور را تشدید کند. گرچه در حال حاضر همکاری‌های دو جانبه نزدیکی از جمله توافق‌نامه‌های تجاری، همکاری‌های امنیتی منطقه‌ای و روابط و مبادلات دیپلماتیک دارند (Ibrahimi, 2025: 183). اما نمی‌توان انکار کرد که دو کشور همچنان تضاد منافع گسترده‌ای در سراسر منطقه دارند.

۳. رقابت در رهبری جهان اسلام: عربستان سعودی با توجه به وجود شهرهای مقدس مکه و مدینه و حضور سالانه چند میلیون مسلمان از سراسر جهان به منظور انجام مراسم و مناسک فریضه حج جایگاه ویژه‌ای در جهان اسلام دارد. حزب حاکم در ترکیه نیز تلاش می‌کند با زنده کردن هویت‌های مذهبی و شکوه عثمانی جایگاه سنتی خود در بین مسلمانان را مجدداً بازیابی کند. این مسئله به تشدید منازعه بین دو کشور منجر شده و منافع آن‌ها را در نگاه و ارزیابی‌شان نسبت به تحولات منطقه‌ای در مقابل هم‌دیگر قرار داده است. یکی از کشورهای که در این زمینه منافع دو کشور در تقابل هم قرار گرفت، مصر بود. لذا می‌توان عنوان داشت که؛ رقابت‌های ترکیه و عربستان سعودی در مصر تنها محدود به این کشور نمی‌شود، بلکه جنبه‌ای وسیع‌تر از رقابت برای رهبری جهان اسلام دارد. هر دو کشور به دنبال تقویت نفوذ خود در کشورهای عربی و اسلامی هستند و برای این منظور از مصر به‌عنوان یک پایگاه مهم در فرآیند سیاست‌های منطقه‌ای استفاده می‌کنند (Dabashi, 2012: 155). به همین دلیل، اختلافات میان این دو کشور در مصر به شدت توسعه یافت و هرکدام از آنها تلاش کردند تا قرائت‌های متضاد خود را در مصر به‌عنوان یک کشور تاثیرگذار در دنیای اسلام پیاده کنند. با این حال، پس از یک دهه درگیری، دو کشور به این نتیجه رسیدند که باید به اختلافات پایان دهند و در تمام زمینه‌های ممکن، از جمله مسائل اقتصادی، سیاسی و امنیتی و بحران غزه، همکاری نزدیکی داشته باشند (Grigoriadis and Nisidou, 2024). البته با توجه به سیالیت تحولات سیاسی و اوضاع پرآشوب در خاورمیانه به‌گونه‌ای است که تا زمانی که اختلافات ریشه‌ای برطرف نشده و اعتمادسازی صورت نگیرد، نمی‌توان به ائتلاف‌های موقتی و ناشی از شرایط خاص اعتماد کرد.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر به بررسی تضاد منافع میان عربستان سعودی و ترکیه در مصر پس از انقلاب ۲۰۱۱ می‌پردازد. این انقلاب تحولات گسترده‌ای در مصر به‌وجود آورد و در پی آن، جریان‌ها و بازیگران سیاسی جدیدی وارد عرصه حکمرانی شدند که هر یک دیدگاه متفاوتی نسبت به سیاست خارجی داشتند و برخی از این دیدگاه‌ها با نظام سیاسی پیشین در تضاد بودند. ترکیه به‌عنوان یک قدرت سنتی منطقه، با ظهور بازیگران جدیدی همچون عربستان سعودی مواجه شد که در برخی منازعات منطقه‌ای منافعی در تضاد با یکدیگر قرار گرفت. این تضاد منافع نه تنها روابط دوجانبه میان

این دو کشور را تحت تأثیر قرار داده، بلکه تحولات سیاسی، اقتصادی و ایدئولوژیک در مصر را نیز دستخوش تغییر کرده است. این یافته‌ها در چند بعد قابل طرح است:

ابعاد سیاسی تضاد منافع: طبق یافته‌های پژوهش از منظر ابعاد سیاسی تضاد منافع، عربستان سعودی و ترکیه در مقاطع مختلف کنش‌های کاملاً متفاوتی نسبت به تحولات سیاسی مصر داشته‌اند. عربستان سعودی از کودتای ۲۰۱۳ که منجر به برکناری محمد مرسی شد، به طور جدی حمایت کرد. و پس از آن نیز به شکل ائتلافی در سراسر منطقه ضدیت با گروه‌های اخوانی را ادامه داد. در مقابل ترکیه از حامیان جدی ریاست جمهوری مرسی بود و در دوره کوتاه حکومت مرسی روابط نزدیکی با این رهبر اخوانی داشت و پس از کودتا نیز ترکیه به چهره‌های شاخص اخوان المسلمین که در مصر تحت تعقیب قرار گرفتند و مجبور شدند کشور را ترک کنند، پناه داد. این تضاد سیاسی موجب شد که روابط دیپلماتیک میان دو کشور به‌طور قابل توجهی کاهش یابد.

ابعاد اقتصادی تضاد منافع: پژوهش نشان داد که عربستان سعودی و ترکیه در مواجهه با تحولات مصر، به‌ویژه پس از کودتای ۲۰۱۳، رویکردهای متفاوتی اتخاذ کردند. در حالی که ترکیه از دولت اخوان المسلمین حمایت می‌کرد و تلاش کرد از طریق روابط تجاری و اقتصادی، نفوذ خود را در مصر تقویت کند، با برکناری محمد مرسی این‌بار عربستان سعودی حمایت همه جانبه خود را از دولت سیاسی اعلام کرد و کمک‌های مالی گسترده به مصر ارائه داد. این تضاد منافع در ابعاد اقتصادی باعث گسترش تنش‌ها در روابط دوجانبه این دو کشور شد و به‌طور مستقیم بر سیاست‌های داخلی مصر نیز تأثیر گذاشت.

ابعاد ایدئولوژیک و دینی تضاد منافع: یکی دیگر از مهم‌ترین یافته‌های پژوهش، ابعاد ایدئولوژیک این تضاد است. عربستان سعودی از ابتدای تحولات مصر با رویکردی محافظه‌کارانه، که مبتنی بر حفظ حکومت‌های سنتی عربی بود، تلاش کرد تا از نفوذ اخوان المسلمین در منطقه جلوگیری کند و حتی رهبری ضدیت با گروه‌های اخوانی را برعهده گرفت. در مقابل، ترکیه به رهبری اردوغان به صورت جدی از گروه‌های اخوانی حمایت کرد و با تفسیر متفاوت از اسلام سیاسی قرائت اخوانی را میانه رو می‌دانست و از حکومت عربستان سعودی با قرائت متفاوت از اسلام سیاسی به شدت انتقاد می‌کرد. این تضاد ایدئولوژیک باعث شده که سیاست‌های دو کشور در مصر به‌طور کامل در تقابل هم‌دیگر قرار گیرد و هر کدام از آن‌ها به دنبال تحمیل دیدگاه‌های خود به بازیگران سیاسی مصر باشند.

تأثیرات ژئوپلیتیکی و رقابت منطقه‌ای: کشور نوظهور عربستان سعودی پس از دهه‌ها رویکرد تدافعی در سیاست خارجی ظرف یک دهه اخیر در تلاش است که نقش موثری در تحولات و منازعات منطقه‌ای ایفا کند. رهبران جدید در عربستان سعودی با حضور موثر در منازعات و ائتلاف‌های منطقه‌ای از سوریه تا مصر و یمن نشان دادند در استراتژی سیاست خارجی خود تجدید نظر کرده‌اند. بنابراین ریاض جهت حضور موثر در تحولات منطقه‌ای با رقبای مانند ترکیه مواجه خواهد شد و احتمالاً در بسیاری از مسائل منافع‌شان در تقابل هم‌دیگر قرار گیرد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هر دو کشور در تلاش‌اند تا نقش پیشرو در رهبری جهان اسلام ایفا کنند. عربستان سعودی با بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی و جایگاه مذهبی خود در میان مسلمانان، به دنبال تحکیم نفوذ خویش است، حالی که ترکیه با اتخاذ رویکرد نوعثمانی‌گری در صدد بازسازی شکوه هویتی خود بوده و می‌کوشد از این طریق رهبری سیاسی جهان اسلام را به دست گیرد یا دست‌کم جایگاهی برجسته به‌ویژه در عرصه رهبری اسلام سیاسی در منطقه کسب کند.

لذا می‌توان عنوان کرد که؛ تضاد منافع میان عربستان سعودی و ترکیه در مصر نه تنها ناشی از اختلافات سیاسی و اقتصادی است، بلکه رقابت‌های ایدئولوژیک و ژئوپلیتیکی نیز نقشی کلیدی در این تضاد ایفا کرده‌اند. این تضادها باعث تغییر جدی در تعاملات دو کشور شده است و علاوه بر آن بر روی کلیت تحولات و ائتلاف‌بندی‌ها در خاورمیانه نیز اثر گذار بوده است. تضاد منافع دو کشور بر تحولات داخلی مصر نیز اثر گذار بوده و بازیگران داخلی مصر متأثر از این تقابل‌ها هر کدام در سیاست خارجی به ورطه‌ی ائتلاف‌بندی‌های متضادی افتاده‌اند. تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که این رقابت‌ها در بلندمدت می‌تواند بر ثبات سیاسی و اقتصادی مصر تأثیرات منفی بگذارد و نقش کلیدی این کشور در روابط جهانی و منطقه‌ای را تحت‌تأثیر قرار دهد. در این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال بودیم که تضاد منافع ترکیه و عربستان در مصر بر چه بنیان‌هایی استوار است و چه پیامدهایی برای موازنه قدرت منطقه‌ای دارد؟

فرضیه پژوهش بیان می‌کند که این تضادها ناشی از اختلاف در منافع ژئوپلیتیکی، تفاوت‌های ایدئولوژیک و رقابت اقتصادی میان دو کشور است. این پژوهش از روش کیفی و تحلیل داده‌های معتبر بهره می‌برد تا راهبردهای ترکیه و عربستان را در سه حوزه سیاسی-ایدئولوژیک، اقتصادی-تجاری و نظامی-امنیتی بررسی کند. یعنی به عبارتی تضاد منافع دو کشور نه تک بعدی بلکه چند بعدی و پیچیده است.

لذا نتایج این پژوهش به وضوح نشان داد که فرضیه تحقیق مبنی بر اینکه تضاد منافع میان عربستان سعودی و ترکیه در مصر ناشی از تفاوت‌های ایدئولوژیک، سیاسی، اقتصادی و ژئوپلیتیکی است، به طور کامل تایید می‌شود. تفاوت‌های بنیادین در این ابعاد موجب ایجاد رقابت‌های شدید میان دو کشور شد و این رقابت‌ها نه تنها بر روابط دوجانبه آن‌ها بلکه بر تحولات سیاسی مصر و امنیت منطقه‌ای تاثیرگذار بود. از این رو، می‌توان گفت که تضاد منافع عربستان سعودی و ترکیه در مصر به طور مستقیم در تغییرات سیاسی و اجتماعی این کشور پس از انقلاب ۲۰۱۱ نقش موثر داشته و می‌تواند تاثیرات بلندمدت و پیچیده‌ای نیز در آینده به همراه داشته باشد. این پژوهش همچنین نشان داد که تضاد منافع منطقه‌ای در خاورمیانه، به ویژه میان بازیگران موثری مانند عربستان سعودی و ترکیه، می‌تواند پیامدهای قابل توجهی برای ثبات و امنیت در کشورهای دیگر و روابط بین‌المللی منطقه داشته باشد. البته تعامل سازنده بین بازیگران اصلی نیز می‌تواند در ایجاد امنیت جمعی و توسعه منطقه‌ای موثر باشد.

References

- Ababakr, A. (2024). The regime security and alliance politics in the Middle East. *Janus*, 15(1), 21–40. <https://doi.org/10.26619/1647-7251.15.1.2>
- Akvani, S. H., & Kiani, A. (2015). Hegemony and the defeat of the Muslim Brotherhood in Egypt (2011–2013): Return of political opportunities and internal context. *International Relations Researches*, 4(14), 155–178. (In Persian).
- Al-Issawi, T. H. M., & Abd, A. S. J. (2022). Turkish-Egyptian economic relations 2011–2013 AD. *International Journal of Health Sciences*, 6(S8), 1051–1062.
- Al-Rasheed, M. (2010). *A history of Saudi Arabia*. Cambridge University Press.
- Altunışık, M. B. (2016). *Turkey's Middle East policy: Between Neo-Ottomanism and Arab Spring*. Oxford University Press.
- Çelik, H. (2018). The rise of political Islam in Egypt and the implications for Turkey's foreign policy. *Middle Eastern Studies Journal*, 54(2), 231–248.
- Çevik, S. (2024). Turkey's reconciliation efforts in the Middle East: Ambitions and constraints in a changing regional order.
- Chegenizadeh, G. (2019). [Transformation in balance of power theories]. Moasseseh Farhangi Motaleat va Tahghighat Beyn almelali Abrar Moaser Tehran. (In Persian).
- Dabashi, H. (2012). *The Arab Spring: The end of postcolonialism*. Bloomsbury Publishing.

- Davutoğlu's Egypt policy: Turkish backing of Morsi and its aftermath. (2025). In *Ahmet Davutoğlu*. Wikipedia. Retrieved June 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Ahmet_Davutoğlu
- Dehghani Firouzabadi, S. J., & Karimi, P. (2015). Militarists and transition towards democracy in the Arab countries: Case study of the role of militarists in Egyptian socio-political developments. *International Relations Researches*, 4(14), 87–122. (In Persian).
- Echague, L. (2014). Saudi Arabia and the GCC states designate the Muslim Brotherhood a terrorist organization. *European Council on Foreign Relations (ECFR)*. Retrieved from https://ecfr.eu/article/commentary_saudi_arabia_and_the_gcc_states_designate_the_muslim_brotherhood_a_terrorist_organization/
- Ehaloui, Z. (2023). Turkish foreign policy towards North African countries: Motivations and challenges. *Political Issues*, 75, 426–445.
- Eltahawy, M. (2022, May 5). Gulf economic diplomacy: Saudi Arabia's financial support to Egypt post-2013. *Arab Center Washington DC*. Retrieved from <https://arabcenterdc.org/resource/gulf-countries-aid-to-egypt-it-is-politics-not-the-economy-stupid/>
- Fawcett, L. L. E. (Ed.). (2016). *International relations of the Middle East*. Oxford University Press.
- Grigoriadis, I. N., & Nisidou, E. (2024). Egyptian-Turkish relations on a roller coaster. *Policy*.
- Ibrahimi, M. (2025). From rivalry to partnership: Analyzing the GCC-Turkey security realignment. *Vizione*, 44, 183.
- Khatib, L. (2014). Undermining the transatlantic democracy agenda? The Arab Spring and Saudi Arabia's counteracting strategies. *Democratization*, 22(2), 310–330.
- Lacroix, S. (2011). *Awakening Islam: The politics of religious dissent in contemporary Saudi Arabia*. Harvard University Press.
- Lippman, T. W. (2019). Saudi Arabia, Egypt, and Turkey: Three regional powers on the battleground of Islam. In G. Tol & D. Dumke (Eds.), *Aspiring powers, regional rivals: Turkey, Egypt, Saudi Arabia, and the new Middle East* (pp. 71–85). The Middle East Institute & University of Central Florida.
- Lotfi, M. (2016). Differences and similarities: Iran's role compared to Saudi Arabia, Qatar, and Turkey in political developments in Egypt. *Foreign Policy Quarterly*, 9(27), 175–198. <https://doi.org/10.22081/fpq.2016.65058> (In Persian).
- Mearsheimer, J. J. (2003). *The tragedy of great power politics* (Updated ed.). W. W. Norton & Company.
- Metcalf, B. D. (2015). *Islamism: What it means for the Middle East and the world*. Yale University Press.
- Mirali, M., & Shafae, A. (2020). A comparative analysis of the role of Turkey and Saudi Arabia in the growth of Takfiri extremism in Central Asia after 1991. *Political Studies of Islamic World*, 9(1), 1–19. <https://doi.org/10.30479/psiw.2020.12326.2693> (In Persian).
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics among nations: The struggle for power and peace*. Alfred A. Knopf.

- Öniş, Z. (2012). Turkey and the Arab Spring: Between ethics and self-interest. *Insight Turkey*, 14(3), 45–63. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2017639>
- Piazza, B. A. (2020). The foreign policy of post-Mubarak Egypt and the strengthening of relations with Saudi Arabia: Balancing between economic vulnerability and regional and regime security. In *Foreign policy in North Africa* (pp. 46–70). Routledge.
- Priya, L., & Quamar, M. M. (2025). ‘Niche diplomacy’ by middle powers in the Middle East: Cases of Saudi Arabia, Iran, Türkiye and Egypt. *India Quarterly*, 81(1), 25–42. <https://doi.org/10.1177/09749284241307936>
- Raffaella, A. D. S. (2024). Regionalism and alliances in the Middle East, 2011–2021. *Middle East Policy*, 30(1), 45–67. <https://doi.org/10.1080/14650045.2023.2268542>
- Schweller, R. L., & Pu, X. (2011). After unipolarity: China’s visions of international order in an era of US decline. *International Security*, 36(1), 41–72. https://doi.org/10.1162/ISEC_a_00031
- Sons, S., & Wiese, I. (2015). The engagement of Arab Gulf states in Egypt and Tunisia since 2011. *DGAP*. Retrieved from <https://dgap.org/en/research/publications/engagement-arab-gulf-states-egypt-and-tunisia-2011>
- Tammen, R., et al. (2000). *Power transitions: Strategies for the 21st century* (p. 206). CQ Press.
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of international politics*. Waveland Press.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press.
- Yaghoobzadeh, S. M., Kafash, M., & Molavi Vardanjani, I. (2023). Comparison of the development process of Iran and Egypt from the perspective of divergence and convergence of political economy with America (2001–2020). *International Relations Researches*, 13(2), 247–276. <https://doi.org/10.22034/irr.2023.352102.2230> (In Persian).
- Yousefi, M., Haji Mineh, R., & Dehshiri, M. R. (2022). Explaining the relations of Turkey, Qatar, and Saudi Arabia from the perspective of social constructivism from 2011 to 2020 (with a reflection on the role of media). *International Media Research Journal*, 7(1), 185–207. (In Persian).
- Zarei, G., & Hashempour, P. (2016). [Comparison of Turkish and Saudi policies on the sustainable security of the Middle East]. In *First International Comprehensive Congress of Iranian Political Science*. <https://civilica.com/doc/635780> (In Persian).